

Aplikované metody sociální psychologie

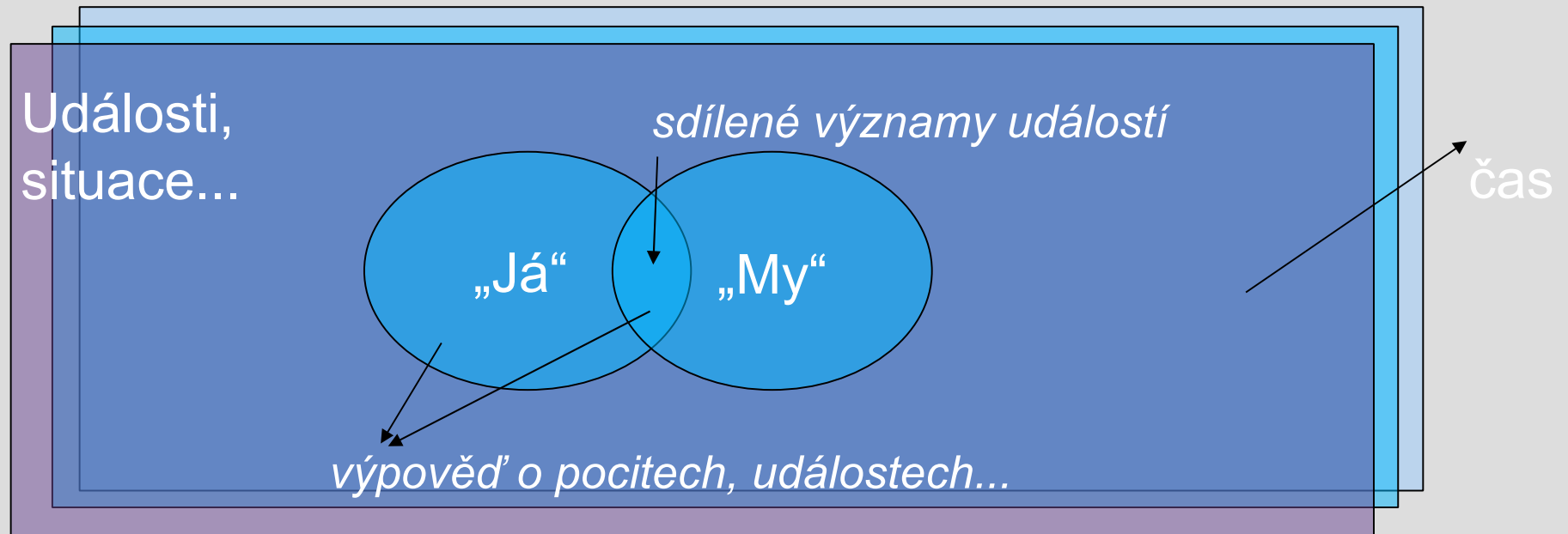
Sociální prostředí školní třídy a školy

Myšlenkový experiment

- **Představte si restauraci**, do které obvykle chodíte
- Co se o ní vůbec **dá říct?**
- Co se vám v ní **líbí a nelíbí?**
- Co z toho je **pro vás osobně důležité?**
- Co z toho je – **podle vás – důležité pro ostatní**, kteří tam chodí s vámi?
- Zkuste se dohodnout ti, co myslíte stejnou restauraci na bodech 2-4
- Pořád je to ta stejná a pro vás osobně příjemná restaurace?

Jak to tedy je?

- Konkrétní člověk v sociálním prostředí
 - (*mikro – mezo – makro*)
- Jeho vnímání tohoto prostředí
 - (*Lewin, Bronfenbrenner atd.*)
- Jeho interpretace a komunikace sociální reality (...)
- Otázka změny v čase (*individuálním i skupinovém*)

Teoretická východiska

- **učení a chování žáků není pouze individuální záležitostí**
- **je ovlivňováno mikrosociálním prostředím, v němž se žáci pohybují**
(prostředí konkrétní školy, konkrétního učitelského sboru, konkrétní školní třídy a konkrétní skupině vrstevníků s níž se žák či žákyně kamarádí, na jejíž mínění dá atp.)
- další info: viz **<http://klima.pedagogika.cz/>**

Praktické využití poznatků (rámec)

- úspěšná práce v prostředí konkrétní školy, předpokládá nejméně tři relativně samostatné činnosti:
 - získat dostatečné **teoretické znalosti o sociálně-psychologických jevech**, které se ve školství vyskytují
 - **umět diagnostikovat** klima školní třídy, klima školy, příp. klima učitelského sboru
 - umět (na základě zjištěných skutečností) **navrhnout a provést vhodnou intervenci**, která by pomohla jak žákům, tak učitelům.

Proč se zajímat o sociální prostředí?

- **škola (třída) jako prostředí (mj.)**
 - vývojově psychologický pohled
 - sociální učení (...)
- **prožívání tohoto prostředí žákem (mj.)**
 - vliv na výkon
 - vliv na další vzdělávací dráhu (...)
- **metody – postoje** (autoři mluví o percepcích) k různým aspektům školního (sociálního) prostředí; současné přístupy k postojům akcentují zejména prvek hodnocení

Sociální klima

- **Sociální klima** – metafora, která se pokouší postihnout individuálně-emotivní i sociální rozměr institucionálního vzdělávání
(kurikulum i skryté kurikulum)
- Poprvé použito J. Withallem (1949) ve studii *The development of a technique for the measurement of social-emotional climate in clasroom (Journal of Experimental Education, 17, s. 347-361)*

Klima vs. kultura

- ***„Výzkum klimatu školy je prostě levobočkem výzkumu klimatu organizace a výzkumu efektivity vzdělávání.“*** (Andersonová, 1982: 368).
 - škola jako součást vzdělávacího systému je především formální organizací;
 - vnímání ředitele a jeho stylu vedení jako jedné klíčových proměnných sociálního klimatu;
 - akcent na výkon žáka či studenta, či výkon žáka a jeho ovlivnění efektivitou učitelovy práce
 - pozitivní klima školy bylo nakonec potvrzeno jako jedna z charakteristik „efektivních škol“
- **Kultura** – etnografický přístup, idiografický přístup
 - např. Pražská skupina školní etnografie

Terminologické otázky

- experti užívají při popisu a rozboru sociálně-psychologických jevů ve škole různé termíny:
- **prostředí, klima, atmosféra, charakter, étos** (*celé školy, učitelského sboru, jedné třídy, výuky v dané třídě, komunikace v dané třídě*).
 - připojují i různé přívlastky (*edukační, učební, výukový, sociální, psychosociální, sociálně-psychologický, sociálně-emocionální atd.*)
 - v literatuře dnes existují v dané oblasti desítky termínů (více než 60)

Vývoj do současnosti

- rozlišuje sociálně-psychologické jevy ve škole podle rozsahu, **měnlivosti**, **délky trvání**, **obecnosti**. (Mareš, Lašek, 1990/91, Mareš, Křivohlavý, 1995):
- **prostředí** je nejobecnější termín, *netýká se jenom aspektů sociálně-psychologických.*
- termín **atmosféra** má poměrně úzký rozsah. *Vyjadřuje proměnlivost a krátké trvání.*
- Termín **sociální klima** označuje jevy dlouhodobé. *Jsou typické pro danou třídu a daného učitele (školu, zaměstnance, žáky) po několik měsíců či let.*

Teoretické otázky

- Klima ve třídě nelze pochopit izolovaně od environmentálních, sociálně-psychologických, sociologických a kulturních souvislostí.
- Příklady různých taxonomií, které se snažily uspořádat do určitých hierarchických souvislostí:

Př. 1 - Rozlišuje čtyři hierarchické úrovně dle Tagiuri (1968) a Anderson (1982)

1. ekologie

- charakteristika budovy, v níž se výuka odehrává

2. prostředí (milieu)

- charakteristiky učitelů (délka praxe, platové zařazení, ap.)
- žáků (věk, pohlaví, sociální status, ap.)

3. sociální systém (skupinové charakteristiky)

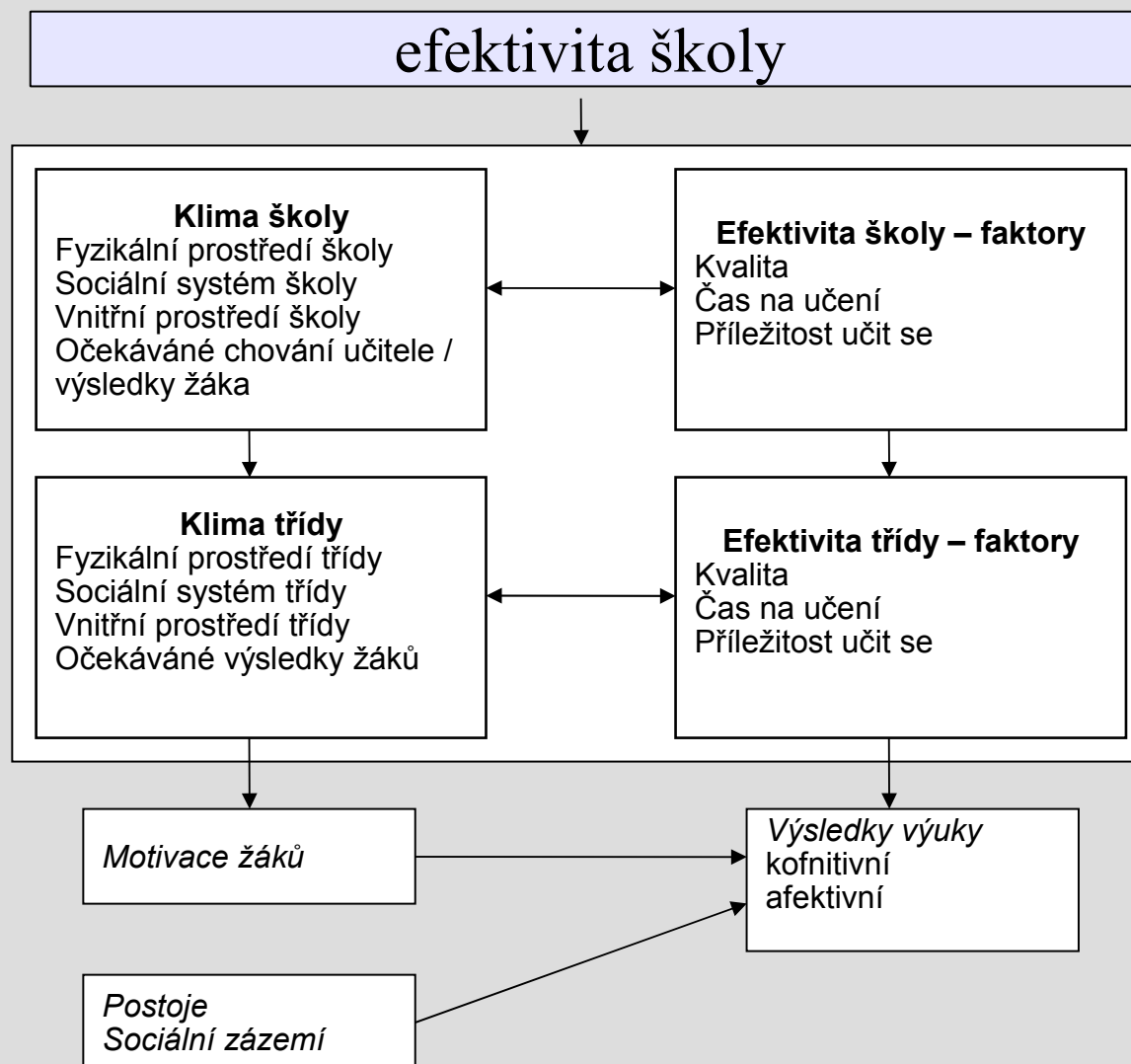
- vztahy mezi klíčovými účastníky
- sociální komunikace
- podíl na rozhodování
- příležitost k účasti na sociálním dění ve skupině

4. kultura

- hodnoty a hodnotové systémy, jež účastníci považují za významné
- učitelova zaangažovanost na rozvoji žáků
- důraz na kooperaci
- důraz na činnosti související se školou
- očekávání účastníků
- jasnost a konzistentnost cílů

Faktory klimatu a efektivita výuky

(Creemers, Reezigt in Freiberg, 1999: 31)

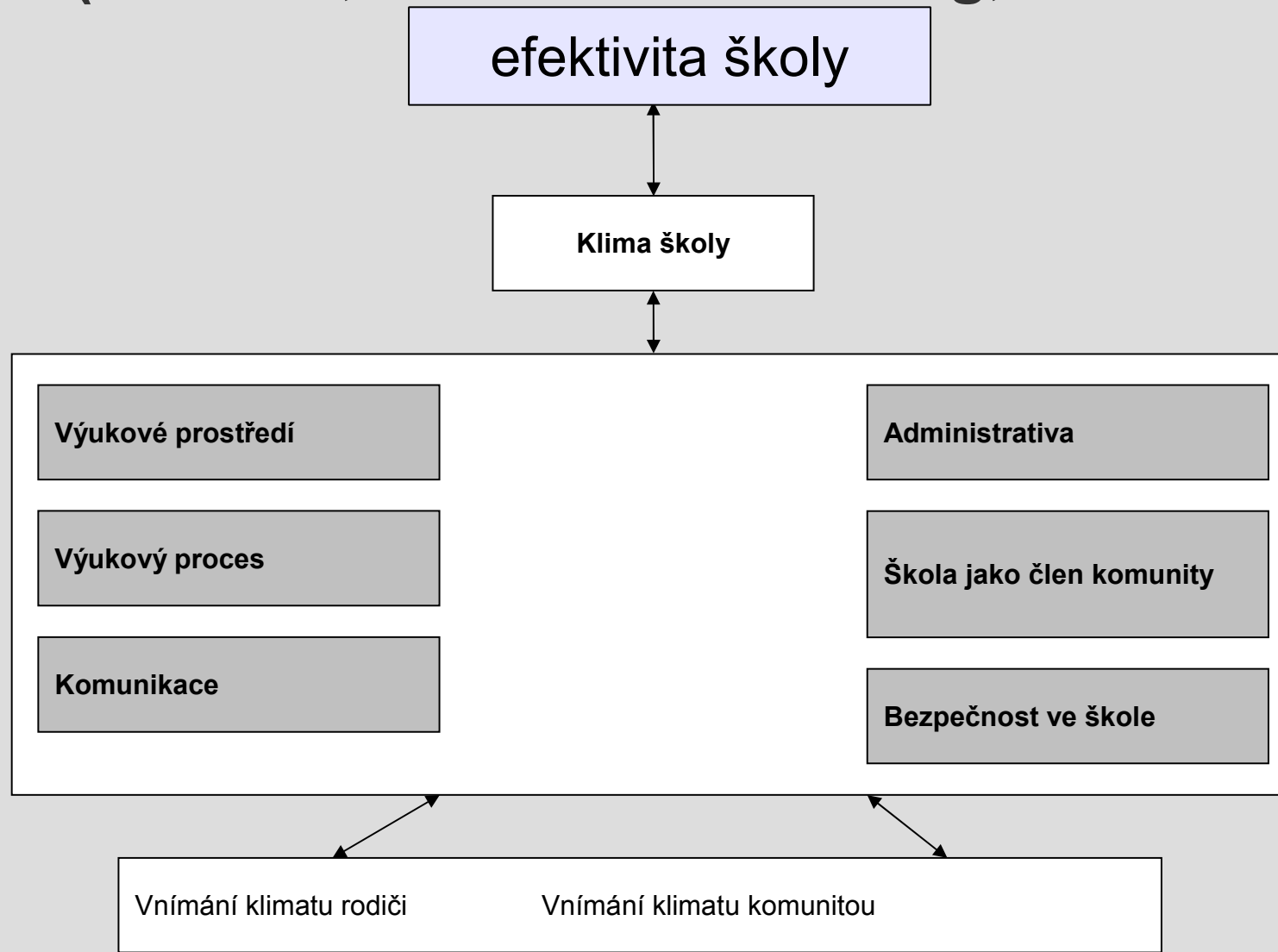

Teoretické úrovně uvažování

- Celkem nejméně pět teoretických úrovní:
 - První je **úroveň ekologická** a lidé jsou v ní přítomni spíše zprostředkovaně (prostředí školní budovy, učebny, laboratoře, studovny atd., tedy prostor, v nichž žáci a učitelé žijí část svého života, vyučují a učí se).
 - Druhá je **úroveň jedinců** (jednotlivých učitelů, jednotlivých žáků atp.).
 - Třetí je **úroveň malých sociálních skupin** (školní třídy ap.).
 - Čtvrtá je **úroveň větších sociálních skupin** (klíma školy).
 - Pátá je **úroveň velkých sociálních skupin**, např. úroveň školství dané země, zvláštností její kultury.

Teoretický rámec pro výzkum klimatu u žáků, rodičů, či příslušníků komunity

(Stevens, Sanchez in Freiberg, 1999: 126)

Typologie přístupů ke klimatu

- podle stupně školy
- podle typu školy
- podle koncepce výuky
- podle zvláštností žáků
- podle zvláštností učitelů
- podle zvláštností vyučovacích předmětů
- podle zvláštností prostředí, v němž se výuka odehrává
- podle zvláštností komunikace, která zprostředkovává sociální kontakt

Současné přístupy ke zkoumání klimatu třídy (1. část)

- **Sociometrický přístup.** Objektem studia je školní třída jako sociální skupina, nikoli učitel.
- **Organizačně-sociologický přístup.** Objektem studia je školní třída jako organizační jednotka a učitel jako řídicí pracovník.
- **Interakční přístup.** Objektem studia je školní třída a učitel. Zajímáme se o interakce mezi učitelem a žáky v průběhu vyučovací hodiny.
- **Pedagogicko-psychologický přístup.** Objektem studia je školní třída a učitel. Zajímá nás spolupráce ve třídě, kooperativní učení v malých skupinách.

Současné přístupy ke zkoumání klimatu třídy (2. část)

- **Školně-etnografický přístup.** Objektem studia je školní třída, učitelé a celý přirozený život školy.
- **Vývojově psychologický přístup.** Objektem studia je žák jako osobnost a školní třída jako sociální prostředí, v němž se má osobnost rozvíjet.
- **Sociálně-psychologický a environmentalistický přístup.** Objektem studia je školní třída chápána jako prostředí pro učení, žáci dané třídy a vyučující, kteří v této třídě působí. (aktuální podoba klimatu, preferovaná podoba klimatu).

Metody zkoumání klimatu

- Pozorování
- Rozhovory (*individuální, focus groups*)
- Sociometrie
- Nominační techniky
- Posuzovací škály
- Dotazníky

Dotazníky (třída) – př.

CES – Classroom Environment Scale

- **standardizovaná metoda** (normy i pro českou populaci)
- distribuovaná IPPP ČR vč. zácvičku
- **formy**
 - **aktuální** (formulace otázek se týkají současnosti)
 - **preferovaná** (stejný obsah otázek, formulace se týká „chtěného“ stavu – *Přál(a) bych si, aby...*)
- **stav**
 - porovnání s normou
 - porovnání variant

Dotazníky (třída) – příklad (CES)

Škály: učitelova pomoc, orientace žáků, vztahy mezi žáky, zájem o výuku, klid a pořádek, jasnost pravidel

Dotazník CES - forma A

(Classroom Environment Scale)

© Autoři: E.J. Trickett (Yale University), R.H. Moos (Stanford University) 1973, B.J. Fraser (Western Australian Institute of Technology) 1982

© Překlad a úprava: J. Lašek (Pedagogická fakulta VŠP v Hradci Králové), J. Mareš (Lékařská fakulta UK v Hradci Králové) 1988

Jméno žáka/žákyně:

Škola:

Třída:

Obec:

Učitel/učitelka:

Dnešní datum:

Nevyplňujte, dokud nedostanete pokyn!

1. Žáci z naší třídy vkládají do školní práce poměrně dost úsilí, energie.	Ano - Ne	
2. Žáci se v naší třídě navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí.	Ano - Ne	
3. Tento učitel (tato učitelka) s námi málokdy diskutuje o věcech, v nichž bychom potřebovali poradit, pomoci.	Ano - Ne	I
4. V naší třídě věnují žáci více času debatování o mimoškolních věcech, než debatám o učivu a učení.	Ano - Ne	I

Dotazníky (třída) – příklad (ICEQ)

**Škály: Personalizace, Participace, Nezávislost, Bádání,
Diferenciace**

Dotazník ICEQ

(Individualized Classroom Environment Questionnaire)

© Autoři : A. J. Rentoul, B.J. Fraser 1979

© Překlad a modifikace : Jiří Mareš a Jan Mareš 1995

třída: _____

identifikace: _____

chlapec - dívka

Návod k odpovídání:

Odpovídá se číselně, přidělováním bodů. *Nejde* tedy o známkování jako ve škole!

možné odpovědi

často	občas	těžko říci	málokdy	vůbec ne
5	4	3	2	1

-
1. Učitel se věnuje všem žákům, mluví se všemi z naší třídy.	1	2	3	4	5
2. Když se při hodině o něčem debatuje, žáci se nebojí říci svůj vlastní názor.	1	2	3	4	5
3. Je to učitel, kdo rozhoduje o tom, kde bude který žák sedět.	1	2	3	4	5
4. Když žáci naší třídy narazí na určitý problém, raději si přečtou řešení v učebnici, než aby hledali řešení sami, udělali si nějaký pokus.	1	2	3	4	5
5. Žáci rozdílné výkonnosti dostávají u nás rozdílně obtížné úkoly.	1	2	3	4	5

Dotazníky (třída) - sociometrie

- sociopreferenční vztahy (*Kdo s kým ve třídě proti komu*)
- *„Na oslavu narozenin bych pozval(a)...“*
- jednoduchá a elegantní metoda
- původně vyvinuta pro jiný účel (psychoterapie)
- neanonymní, citlivá na spolupráci dotazovaných, náročná na prezentaci získaných dat a práci s výsledky
- možnost „zanesení“ tématu do třídy

Dotazníky (třída) - SORAD

- **Sociometricko-Ratingový Dotazník (SORAD)**
- originální česká metoda (VI. Hrabal)
- široce používaná
- český manuál
- (sympatie, vliv, konflikty)
- jmenný seznam třídy, škála 1-5